به‌ناوی خوای گه‌وره‌ومیهره‌بان

وه‌ڵامێكی زانستیانه‌ له‌سه‌ر فه‌تواكه‌ی (ماموٚستا مه‌لاموسی)

ئاماده‌كردنی : حاجـی ئومێـد چـروستانی

ماسته‌ر له‌ زانكوٚی ئیمام محمد بن سعود له‌ ڕیازی عه‌ره‌بستانی سعودیه‌

omedchrostany@yahoo.com

خوێنه‌رانی به‌ڕێز :

ماموٚستا مه‌لا موسی له‌وه‌ڵامی پرسیارێكی شه‌رعی پێگه‌ی ئیسلام په‌یكدا كه‌ ئاڕاسته‌یان كردبوو سه‌باره‌ت به‌ وه‌رگرتنی (سلفه‌ی عقار) ی خانوو كه‌وه‌ربگیرێت له‌ یه‌كێك له‌بانكه‌كان به‌(ربا = سوو)، ده‌فه‌رموێت: مادام خانوو به‌ره‌ش له‌م ڕوٚژگاره‌دا وه‌ك زه‌رورەتێكی ژیانی لێهاتوه‌ وپێویسته‌ هه‌بێت، دروسته‌ ئه‌و سلفه‌ عقاره‌ی به‌ (ربا = سوو)ه‌وه‌، وه‌ربگیرێت و حه‌ڵاڵه‌ وهیچ كێشه‌یه‌كی تیادا نیه‌ به‌مه‌رجێك بوٚ كاسپی كردن نه‌بێت !! ئه‌وه‌ش به‌ به‌ڵگه‌ی ئایه‌تی قورئانی پیروٚز كه‌ ده‌فه‌رموێت M ! " # $ % & ' ( ) * + , - . / 0 1 2 3 L[١] .

پاشان ده‌فه‌رموێت هه‌روه‌ك چوٚن خواردنی گوٚشتی به‌راز له‌كاتی ناچاریدا حه‌ڵاڵ ده‌بێت ئاواش ئه‌م (سلفه‌ عقاره‌ به‌ ریباوه‌) دروست وحه‌ڵاڵه‌ .

سه‌ره‌تا پێویسته‌ بزانین ئه‌م جوٚره‌ (ربا = سوو)ه‌ له‌جوٚری (**ربا النسيئة**) یه‌، كه‌بریتی یه‌ له‌ وه‌رگرتنی زیاده‌یه‌ك له‌به‌رامبه‌ر دواكه‌وتنی هه‌قی شتێكی كڕاو له‌ ماوه‌ی خوٚیدا یان وه‌رگرتنی زیاده‌یه‌ك له‌ به‌رامبه‌ر قه‌رزێكدا كه‌له‌ماوه‌كه‌ی خوٚی دوا بكه‌وێت[٢] .

ئه‌مه‌ش جمهورو زوٚربه‌ی زانابانی هه‌رچوار مزهه‌به‌كه‌ پیان حرامه‌ [٣].

ئاشكراشه‌ لای هه‌مووان (ربا= سوو) خواردن له‌ گوناهه‌ گه‌وره‌كانه‌ ووه‌عیدو هه‌ڕه‌شه‌ی

---

(١) سوره‌تی (الانعام) ئایه‌تی ١١٩.

(٢) بڕوانه‌ : البدائع والصنائع ئیمامی كاسانی ج٥/ل١٨٥ .

(٣) بڕوانه‌): شرح النووي على صحيح مسلم (ج١١/ ل ٩، و(المبسوط)ئیمامی سرخسی ج١٢/ل ١١١، و (الموطأ) ئیمام مالك به‌ شه‌رحی زه‌رقانی ج٣/ل ٣٠٠ ، و (عمدة القاري شرح صحيح البخاري) ج١٢/ل ٤٥ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

گەورەی لەسەرە ویەکێکە بووە لە وخووە خراپانەی کەبوە بە هۆی نەفرین وغەزەب لێ گرتنی خوای گەورە لە جولەکەکانی بەنی ئیسرائیل وەك دەفەرموێت: M فَبِظُلۡمٖ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ حَرَّمۡنَا عَلَيۡهِمۡ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتۡ © وَبِصَدِّهِمۡ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ كَثِيرٗا ١٦٠ وَأَخۡذِهِمُ ٱلرِّبَوٰاْ وَقَدۡ ´ µ ¶ ¸ ٱلنَّاسِ بِٱلۡبَٰطِلِۚ وَأَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ مِنۡهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا L (١) واتە : بەهۆی ئەو زوڵم وستەم و ڕێگە گرتنە لە رێبازی خوای گەورە کە جولەکەکان کردیان هەموو شتە پاك و خاوێنەکانمان لەسەر قەدەغە وحەرام کردن، دیسان بەهۆی وەرگتنی (ربا = سوو) لە مامەڵەو کڕین وفرۆشتنیانداو خواردنی ماڵی خەڵکی بە ناڕەوا، خوای گەورە سزای زۆر سەختی جەهەنمی بۆ ئامادە کردوون.

ئاشکراشە سزای زۆر سەخت بۆ گوناهی گەورە ئامادە دەکرێت جونکە گوناهە بچووکەکان هەڕەشەی وا گەورەیان لێ نەکراوە .

هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت : M u v w x y z { | } ~ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ٢٧٨ فَإِن لَّمۡ تَفۡعَلُواْ فَأۡذَنُواْ بِحَرۡبٖ © مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَإِن تُبۡتُمۡ فَلَكُمۡ رُءُوسُ أَمۡوَٰلِكُمۡ لَا ´ µ ¶ L (٢) واتە : ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە بەخوای گەورە، لە خوا بترسن وتەقوای خواتان هەبێت وواز بهێنن لە (ربا = سوو) خواردن ئەگەر ئێوە باوەڕدارن، خۆ ئەگەر وازنەهێنن لەوکارە (ناپەسەندە) ئەوە بەوکارەتان جەنگتان لەگەڵ خوا وپێغەمبەرەکەی بەرپاکردوە، یان چاوەڕێی جەنگێك بن لەلایەن خواو پێغەمبەرەکەیەوە، ئەگەر پەشیمان بوونەوەو تەوبەتان کرد ئەوە تەنها سەرمایەکەی خوتان ماڵی ئێوەیە بەبێ(سوو)دەکەی،کەواتە نەستەم بکەن لەخەڵکی و نەستەمتان لێ دەکرێت .

بێگومان بەرپاکردنی جەنگ لەگەڵ خواو پێغەمبەرەکەی هەڕەشەیەکی زۆر گەورەیە.

پێغەمبەری خواش (درودی خوای لێ بێت) بەیەکێك لە حەوت گوناهە گەورە بەهیلاك بەرەکانی ژماردوە ولەڕیزی هاوەڵ بۆخوا پەیداکردن وجادوو کوشتنی کەسی بێتاوان وخواردنی ماڵی هەتیووان وپشتکردن وهەڵهاتن لەڕۆژی جیهاد کردنو وتۆمەت هەڵبەستن بۆ

---

(١) سورەتی (النساء) ئایەتی ١٦٠ –١٦١ .

(٢) سورەتی (البقرة) ئایەتی ٢٧٨–٢٧٩ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئافرەتانی داوێن پاكی بیّ ئاگا لە زینا، وەك دەفەرموێت : (اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قالوا يا رَسُولَ اللَّهِ وما هُنَّ قال الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ التي حَرَّمَ الله إلا بِالْحَقِّ وَأكل مال اليتيم وأكل الربا وتولي يوم الزحف وقذف المؤمنات المحصنات الغافلات) [١] .

سەرەتا ئەم ئیجتهادەی ماوموّستا كردویەتی بەهیچ شێوەیك لەگەلّ بنەماكانی ئیجتهاددا یەك ناگرێتەوە لەبەر ئەم هۆیانەی خوارەوە :

١) چونكە مەسئەلەی وەرگتنی قەرزو گێڕانەوەی بۆ خاوەنەكەی بە زیادەوە، (سوو= ربا) یە، زانایانیش بەكۆی دەنگ (إجماع)ئەوەیان ووتوە(كل قرض جرَّ منفعة فهو ربا)[٢]، ئەم قاعدە فقهیەش قاعدەیەكی گشتگیرە ولەبەرئەوەش كە (إجماع)ی زانایانی لەسەرە، مخالفە ئیجماعیش بە هیچ شیوەیەك دروست نیە .

ئاشكراشە قاعدەی (لا اجتهاد فی مورد النص) ئەمەی یەكلایی كردوەتەوە واتە:لە كاتێكدا

(نەصی شەرعیمان هەبێت لە قورئان وسوننەت وئیجماع) بەهیچ شیوەیەك دروست نیە ئیجتهاد بكرێت) ئەمەی ماموّستا مەلا موسی كردویەتی (ئیجتهادە لە موردی نص) دا .

٢) لەلایەكی ترەوە بابزانین تەفسیری ئەوئایەتە پیرۆزە چیە كە ماموّستا مەلاموسی

---

(١) صەحیحی بوخاری ج٣/ل١٠١٧ ، وصەحیحی موسلیم ج١/ل ٩٢، وسونەنی بەیهەقی كوبری ج٦/ل٢٨٤، وەسونەنی ئەبی داود ج٣/ل١١٥ .

(٢) ئیمامی بەیهەقی ئەمەی بە فەرموودەی موقوف ڕیوایەت كردوە لـە (السنن الكبرى) (٣٤٩/٥) ،هەروەها صەنعانی یش لـە سبل السلام دا بەفەرمودەی مرفوع هێناویەتی بڕوانە ج٤/ل ٢٢٤ ،بەشێكیش لـە زانایان داویانەتە پالّ ژمارەیەكی زۆر لـە أصحاب و تابعین ، ابن القیم الجوزیە ش لـە كتێبە بەناوبانگەكەیدا(**إعلام الموقعین**) دەلّێت : (**كل قرض جر نفعاً فهو ربا**) بڕوانە ج١/ل٣٣٤ ، دیسان ابن القدامەی گەورە فەقیهی حەنبەلیش لـە (**المغني**) دا دەلّێت :(**كل قرض شرط فیه زیادة، فهو حرام إجماعا**)بڕوانە: المغنی ج٤/ل٣٥٤ ، بەهەرشێوەیەك بێت ئەگەر سندی حەدیسەكەش قسەی لـەسەر كرابێت بەلاّم زانایانی هەرچوار مەزهەبە دەقی فەرمودەكەیان كردوە بە (إجماع = كۆ دەنگ) ی خۆیان دەلّێن (هەر قەرزێك مەرجی لـەسەر بگیرێت كە بەزیادەوە بگێڕێتەوە ئەو (سوو = ربا) یە و گوناهی زۆر گەورەیە .، بۆئەم مەبەستەش دەتوانیت سەیری : حاشیە ابن عابدین بكە ج٥/ل٢٩١ ، و المجموع ئیمامی نووەوی ج١٣ /ل ١٧١ ، و المبدع ابن مفلح ج٤/ل٢٠٩ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

کردویەتی بە بەڵگە L 3 2 10M[1] وزانایان تەفسیر چی دەڵێن لە بارەیەوە؟

زانایان بۆ تەفسیر ئەم ئایەتە پیرۆزە دەگەڕێنەوە بۆ تەفسیری ئایەتی(١٧٣) ی سورەتی

(**البقرة**) کە دە فەرموێت : g f e d c b a ` _ ^] \ M

i j k l m n o p q r s t u v L واتە : خوای گەورە خواردنی گۆشتی مردارەوەبو، وخوێن، وگۆشتی بەراز، وئەو سەربڕاوەی ناوی جگە لەخوای لەسەر هێنرابێت، بەڵام کەسێك ئەگەر ناچاری وبرسیەتی زۆری بۆ هێنا بەبێ ئەوەی بەحەڵاڵی بزانێت وزیادەڕووی بکات لەخواردنیان گوناهبار نابێت لێیان بخوات، چونکە پەروەردگاری بەڕەحم و میهرەبان و لێخۆشبوە .

لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا : i j k l m n L واتە : هەرکەس ناچاری زۆی بۆهێنا بەمەرجێ یاخی نەبوبێت لە موسڵانان وزیاد لەپێویست (واتە : بە ئەندازەی نەهێشتنی برسیەتیەکەی) ی بخوات گوناهبار نابێت ئبنو عەباس (خوا لێ ڕازی بێت) دەفەرموێت: (ئەوەندە بخوات برسیەتیەکەی نەهێڵێت نەك تێری لێ بخوات) موجاهدیش دەڵێت:(ناچار بوبێت بۆ خواردنی نەك بە ئارەزووی خۆی، یانی ئەگەر خواردنی کەسێك هەبوو لەو کاتەدا لەگەڵ گۆشتی مردارەوەبویەك(یان گۆشتی بەراز)بە کۆی دەنگی زانایان حەڵاڵ نیە ئەو گۆشتی بەرازە بخورێت[2].

هەندێك لەزانایانی تر پێیان وایە ماناکەی بریتی یە لە(هەرکەسێك یاخی بوبێت لە حاکمی موسڵمانان یان لەسەفەرێکی تاواندا بێت دروست نیە ئەو گۆشتانە بخوات هەرچەند برسیەتیش زۆر بۆ هێنابێت)[3] .

کەواتە کەسێك ئەگەر هاتوو زیادە ڕۆیی کرد لەخواردنیان وزیاد لەئەندازەی بریسەتیتی خوارد گونهبار دەبێت ودروست نیە .

هەر لەم ئایەتە پیرۆزەوە زانایانی ئیسلام قاعدەیەکی فقهی مشهوریان داناوە کەدەڵێت :

---

(١) سورەتی (الانعام) ئایەتی ١١٩

(٢) تەفسیری ابن الکثیر ج١/ل٢٠٧ .

(٣) بڕوانە : تەفسیری تەبەری ج٢/ل٧٧-٧٨ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

(**الضرروررات تبيح المحضورات**) واتە : بێویستی وزۆر زەرورەت قەدەغە لیَ کراوەکان ڕێگە پێدەدەن، قاعدەیەکیتریش کە(**ضبط**) قاعدەکەی سەرەوە دەکات بۆئەوەی سنوور بەزێنی نەکرێت لەقەدەغە لێکراوەکاندا دەڵێت:(**الضرورات تُقدّرُ بِقَدَرها**) واتە:قەدەغەلێکراوەکانیش کاتێك ڕێگەیان پێدەدرێت لەکاتی زەرورەتدا دەبێت بە ئەندازەی نەهێشتنی بێت وزیادەڕۆی تیدا نەکرێت، واتە کاتێك خواردنی گۆشتی بەرازت بو دروست دەبێت بیخۆیت ئەوەندە بخۆیت کە نەمریت، یان ئەوەندە لە(شراب) بخۆیتەوە کە تینویەتیەکەت بشکێنیت، نەك تێری لیَ بخۆیتەوە بە (**حجة** = بەڵگەی) ئەوەی زەرورەتە.

ئیمامی شاگبی – ڕەحمەتی خوای لیَ بێت– دەڵێت : ((وربما استجاز هذا بعضهم في مواطن يدعى فيها الضرورة وإلجاء الحاجة بناء على أن الضرورات تبيح المحظورات فيأخذ عند ذلك بما يوافق الغرض ... بما يوافق الهوى الحاضر ومحال الضرورات معلومة من الشريعة))[١].

واتە : پیَ دەچێت هەندیَ کەس لەهەندیَ حاڵەتدا بەبیانووی زەرورەت وپێویستی ئەم قاعدە فقهیە(**الضرورات تبيح المحظورات**) بەکار بهێنن بو مەبەست وئارەزووەکانی خۆیان و– حەرامکراوەکان حەڵاڵ بکەن – دیارە ئەو جێگایانەشی بە زەرورەت وپێویستی ناوزەد کراون لە شەریعەتی خوادا ئاشکراو ڕوونن .

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت نابێت هەموو کەس بە بیانووی زەرورەت فەتوای حەڵاڵکردنی ئەوشتانە بدەن کە بە نەصی شەرعی حرام کراون .

قیاس لە (**أصول الفقه**) دا زانیان وا پێناسەیان کردوە : (هو إثبات حكم الأصل للفرع لتساويهما في علة الحكم)[٢]، واتە : جێگیر کردن و دانانی حوکمی ئەو مەسئەلەیەی کە نصێکی شەرعی لەسەر هاتووە بۆ ئەو مەسئەلەیەی کە لە شەرعدا حوکمەکەی نەهاتوە بەلأم هەردوکیان لە (**علة**) ی حەرام بوونیاندا وەك یەك وان بەبیَ جیاوازی .

وەك ئەوەی لە قورئاندا خوای گەورە خواردنەوەی (شەراب) ی حەرام وقەدەغە کردوە بە ئایەتی : M ! " # $ % & ' ( ) * +

(١) الموافقات ، ئیمامي شاطبي ج٤/ل ١٤٥ .
(٢) بروانە : أصول الفقه الذي لايسع الفقيه جهله دکتوَر عياض بن نامي السلمي، لاپەڕە ١٤٢ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

, - . / L [1] پێغەمبەری خواش(درودی خوای لێ بێت) (**علة**) ی حەرام کردنی(شەراب) دیار کردوە کە دە فـــــەرموێـــــت :(کل مسکر خمر وکل خمر حرام)[2] واتە:هەرشتێك مرۆڤ سەرخۆش بکات (شەرابە) وەموو (شەراب) ێکیش حەرامە .

کەواتە (**علة**) ی حەرام بونەکەی (سەرخۆشی)یە، زانیانی ئیسلامیش قیاسی (بیرە = نبیذ) یان کردوەتە سەر (شەراب) و حوکمیان داوە بە حەرامی، چونکە ئەو (**علة**) یەی لە (شەراب) دا هەیە کە سەرخۆشی یە لە (بیرە) شدا هەیە .

بەم شێوەیە قیاسەکە ڕاست و دروست دەبێت چونکە (**علة**) ی هەردولایان یەك شتە ودەتوانرێت (**ضبط**) بکریت، بەلاّم ئەو قیاسەی ماموّستا مەلا موسی کردویەتی (**علة**) کانیان زۆر دوورن لە یەکەوە ، چونکە ئەکەر بێتو ئەم قیاسە بە ووتەی ماموّستا دروست بێت ئەوا ئەو گەنجەش کە توانای ژنهێنانی نیە لەبەر نەبونی توانای مادی و کەم دەرامەتی بوّی دروست دەبێت (علاقەی نا مەشروع) ببەستێت لە گەلّ ئافرەتێکدا یان خوا پەنامان بدات(**زنا**) بکات، یان(نکاحێکی موتعە وکاتی بکات وەك ئەوەی شیعەکان دەیکەن) بە بەڵگەی (**ضرورة**) و نەبونی توانی ژنهێنان، چونکە (**ضرورة**) ی ژنهێنان زۆر لەپێشترە لە (**ضرورة**) ی عقار بە سوەوە .

هەموو ئەمانە لای زانایانی ئومەتی ئیسلام قەدەغە کراون وهێڵی سووریان بە دەوردا هێناون.

لێرەوە بوّمان دەردەکەوێت کە (**علة**) لەو قیاسەی کە ماموّستاکردویەتی (زەرورەتە) زانایانی بواری (**أصول الفقه**) یش چەند مەرجێکیان داناوە بوّ (**علة**) ی قیاس کردن یەکێك لەوانە دەبێت (**علة**) لەهەردوبەشەکەی قیاسدا (**منضبط**) بێت، واتە مروّڤ بتوانێت زۆر بەووردی دیاریان بکات بەبیّ زیادوکەم لەهەردوولادا، ئێستا (**علة**) ی دروست بوونی خواردنی گۆشتی بەرازدا یان هەر خواردنێکی حەرام لە کاتی

---

(١) سورەتی (المائدە) ئایەتی ٩٠ .

(٢) صحيح مسلم ج٣/ل ١٥٨٥ ، صحيح ابن حبان ج ١٢/ل ١٧٥ ،سنن النسائۓ الكبرى ج٣/ل ٢١٢ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ناچاریدا زۆر بەووردی دیاری دەكرێت ودەڵێین ڕێگەی پێدراوە بەئەندازەی نەهێشتنی برسیەتی، بەڵام مامۆستا گیان پێم ناڵێیت وەرگتنی (سلفە عقار بە ربا) بۆدروستكردنی خانوو (**علة**) ی زەرورەتەكەی چۆن (**ضبط**) دەكەیت؟ ئایا دەتوانیت بڵێیت بە خێزانێكی دوو نەفەری كە(**سلفة**) كە وەربگرن، بڵێیت دەبێت سلفەی تەنها ژورێك وەربگرن چونكە ژمارەی خێزانەكەی ئێوە كەمن، وپێویستیەكەتان بەئەوەندە پڕ دەبێتەوە، چونكە شەرعەن نابێت زیاد لە پێویستی وەربگرین، هەروەك چۆن نابێت زیاد لە ئەندازەی برسیەتیش گۆشتی مردارەوەبویەك بخوات، یان بەكەسێكی تر بڵێیت تۆ بەئەندازەی دوو ژوور وەربگرە چونكە ئێوە زیاترن وپێویستیەكەت بەئەوەندە پڕ دەبێتەوە... **هتد**، بەم شیوەیەش بۆمان دەردەكەوێت كە (**علة**) ی قیاسەكەی مامۆستا زۆر دوورە لە واقعی ووتەی زانایان و دەتوانین بڵێین (قیاسێكی فاسدە) یان (**قیاس مع الفارق**)ە.

چونكە بە نصی قاعدە شەرعیەكە نابێت ئەو زەرورەتە زیاتر لەپێویستی ڕێگەی پێ بدرێت ، بەمەش دەركەوت (**علة**) وزەرورەتی وەرگتنی(سلفەی عقار كە سوو ربای لەگەڵ بێت) (**ضبط**) ناكرێت ودەبێت بە پاشاگەردانی لەناوخەڵكدا هەركەسەو بە ئارەزووی خۆی فەتوای پێ دەدات، كە ئەمەش ئیش وكاری عامەی خەڵك نیە لەناو ئومەتی ئیسلامدا، بەڵكو دەبێت زانایانی پسپۆڕی بواری خۆی باسی لێوە بكەن.

ئەمە لە لایەكەوە، لە لایەكی تریشەوە ڕێگە پێدان بە خواردنی گۆشتی (بەراز یان مردارەوە بوو) لەبەر ئەوەیە كە ئەو كەسە ناچارە ئەگەر ئەو گۆشتە حەرامە نەخوات دەبێت بە قاتلی گیانی خۆی، بێگومان ئەمەش دروست نیە، واجبە لەوكاتەدا لەو مردارەوە بووە بخوات بەڵام وەكو ووتمان بە ئەندازەی ئەوەندەی كە نەمرێت، بەڵام بە نسبەت وەرگرتنی

(سوو = ربا) بۆ خانوو كردن ناگاتە ئەو (**ضرورة**) تەی كە ئەگەر مرۆڤ نەیكرد ببێت بە هۆی تیاچوون و مردنی ئەو كەسە، هەر لەبەر ئەم هۆیەیە زانایان ئەم جۆرە قیاسانەیان ناوبردوە بە قیاس مع الفارق یان قیاسی فاسد .

وەبۆ چارەسەركردنی ئەمەش زایان ئەوجۆرە فەتوایانەیان قەدەغە كردوە لەبەر

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دروست نەبوونی ئەو پاشا گەردانیە (**فتنة**) لەناو ئومەتی ئیسلامدا بە بەڵگەی قاعدەیەكی زۆر بەنرخی أصولی (**قاعدة سد الذرائع**)، واتە لەبەر دروست نەبوونی خراپە وفتنە لەناو ئومەتدا ڕێگە لەهەندێ شتی ڕێگە پێدراویش (موباح) دەگیرێت لەبەر ئەوەی سەرنەكێشیت بۆ كاری خراپ تر (١) وەك چۆن حەرامە ودروست نیە (**قاضي**) دیاری وەربگرێت نەوەك ئەو كارەی سەربكێشێت بۆ وەرگتنی (**رشوة**) و بەرتیل خواردن، ئاواش نابێت ئەوجۆرە فتوایانە بدرێت بۆخەڵك چونكە هەروەك ووتمان خەڵك بە بیانووی (**ضرورة**) هەموو شتە حەرامەكان حەلاڵ دەكەن .

ئەمەش كەباسمان كرد ڕای زۆربەی زانیانی كۆن ونوێیە ، تەنها زانایەكیش پێ ی دروستە موسوڵمان (**ربا**) وەر بگرێت و مامەڵەی پێوە بكات (ئیمامی ئەبو حەنیفەیە ومحمد ی كوڕی حەسەنی شەیبانی)(٢) یە ئەویش دەڵێن تەنها لە گەڵ بیباوەڕاندا لە (**الحرب**) دا واتە لە ووڵاتی بێباوەڕاندا ، ئەم ڕایەش كۆی زانایانی ئیسلام بە هەر چوار مەزهەبەكەوە ڕەدیان داوەتەوە وبە (**مرفوض**) ی دا دەنێن و ڕایەكی لاوازە .

٣) هەروەها (**مجمع الفقه الإسلامي**) كە سەرجەم زاناو پسپۆڕەكانی هەموو جیهانی لە خۆ گرتووە وسەر بە ڕێكخراوی كۆنگرەی ووڵاتانی ئیسلامی یەو بارەگای سەرەكی لە شاری (جدە) ی عەرەبستانی سعودیە لە بڕیارو تەوصیاتەكانی خولی شەشەمیدا بە بڕیاری ژمارە : ٥٠(٦/١) بەرواری١٧–٢٣ شعبان١٤١٠كۆچی،بەرامبەر ١٤–٢٠ ئازاری ١٩٩٠زاینی هاتووە :

خانوو مەسكەن لە پێویستی یە ئەساسیەكانی ژیانی مرۆڤە، بۆیە پێویستە بە ڕێگای حەلاڵ و مەشروع پەیدا بكرێت، وە ئەو ڕێگایانەی كە ئیستا بانكەكان بە تایبەتی بانكەكانی

---

(١) بڕوانە ئەو باباتانەی پەیوەندیان بە قاعدەی (السد الذرائع)وە هەیە لەهەر یەك لە(الأم) ئیمامی شافعی ج٢/ل ٢٧٢، و(إعلام الموقعین) ابن القیم الجوزی ج٣/ل ١٥٩، و(الوجیز في أصول الفقه) دكتۆر عبد الكریم زەیدان لاپەڕە ٢٤٥–٢٥١ .

(٢) بڕوانە : المبسوط ئیمامی سەرخسی ج١٤/ل ٥٦ ، و فتح القدیر ی كمال بن همامی حەنەفی ج٥/ل ٣٠٠ ، بدائع الصنائع ی كاسانی ج٧/ل ١٣٣ ، و مجموع ئیمامی نەوەوی ج٩/ل ٤٤٣ ، والمغنی ابن قدامە ج٤/ل ٣٩، والأم ئیمامی شافعی ج٧/ل ٣٥٩ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

خانووبەرە گرتویانەتە بەر كە بریتی یە لە پێدانی قەرز بە وەرگرتنەوە بە زیادەیەكەوە جا كەم بێت یـان زۆر، ڕێگایەكی حەرامــە لە شەرعدا، چونكە مامەڵە كردنە بــە (ربا = سوو)[1]

لەكۆتایدا داوای لێ بووردن دەكەم ئەگەر سەرم ئێشاندبن یان لە كاتم گرتبن، چونكە ئەمەش پێویسە كە موسڵمان ئاگاداری ئەحكامی ئاینەكەی بێت وشارەزای سنووری حەڵاڵ وحەرامكراوەكان بێت .

بەم ڕوداوەش كۆتای دێنم بە باسەكەم و زۆر داوای لێ بووردنیش لە ماموّستای بەڕێز دەكەم ئەكەر شتێكم ووتبێت دڵی زووير بووبێت، ئیمانداریش ئاوێنەی براكەیەتی، مەبەستیش لەم ڕوونكردنەوەیەش تەنها ووتنی ڕاستیەكانە وەك خوّی(**والله من وراء القصد**) .

قاضي عیزی كوڕی عبدالسلام ی مەشهور بە (**سلطان العلماء**) شافعی مەزهەب (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دوای ئەوەی فەتوایەكی هەڵەی یەكێك لەزاناكانی شافعی مەزهەبی سەردەمی خوّی پێ دەگات كە هەستابوو بە فەسخ كردنی نیكاحێكی دروست لە نێوان ژن وپیاوێكدا بە حجەی ئەوەی فەقیهێكی حەنەفی مارەی بڕیوە بە پرسی (**قاضي القضاة**) شافعی، ئەمەش بەوەی ئیزنی (**قاضي القضاة**) دوای مارەبڕنی فەقیهە حەنەفیەكە هاتوە، (عیزی كوڕی عبد السلام) دەفەرموێت : (والعجب كيف يمضي هذا بغلط غالط غفل عن هذه القاعدة (إذن الحاكم إذا وقع في محل يسوغُ فيه الاجتهاد لم يجز لأحد نقضه) وكلُ غافل عن القواعد في حكمه أو فتواه يلزمه أن ينقض حكمه ويرجع عن فتواه ......والرجوع إلى الحق أولى من التمادي في الباطل ، والله أعلم) .[2]

واتە : زۆر سەیرە چۆن دەبێت ئەمە ڕاببورێت بە هەڵەی كەسێكی بێ ئاگا لەم قاعیدەیە كە دەڵێت: (ئەگەر كاربەدەست وحاكمی موسڵمانان ڕێگەی دا بە كارێك لەسەر ئیجتهادی كەسێك دروست نیە ئیجتهادی كەسی یەكەم بەتاڵ بكرێتەوە)، هەركەسیش بێ

---

(١) سەیری گوّڤاری (مجمع الفقة الإسلامي) بكە ژمارە پێنج ج٤/لاپەڕە ٢٧٧٣ ، هەروەها ژمارە شەش ج١/لاپەڕە ٨١ .

(٢) بڕوانە : الفتاوى الموصلية ي سولّتان العلماء قاضي العز ين عبد السلام ، لاپەڕە : ٧٤ .

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئاگا بێت لە (قەواعدی فقهی) ی لەحوکمەکانیدا یان لە فەتواکانیدا، پێویسە حوکم وفەتواکەی هەڵبوەشێنرێتەوە ولە فەتواکەی بگەڕێتەوە .... دواتر دەڵێت : گەڕانەوە بۆ حەق وڕاستی زۆر باشترە وچاکترە لە بەردوام بون لەسەر ناهەقی، وخواش لەهەمووکەس زاناترە .

بۆیە داواکارم لە مامۆستا مە لاموسی لە فەتواکەی بگەڕێتەوە، چونکە فەتوا دان لەوەها مەسئەلەیکدا بە حەلاڵکردنی (ربا= سوو) کارێکی ترسناکە وکردنەوەی چەندەها دەرگای ترە بۆ حەلاڵکردنی ئەو شتانی خوای میهرەبان حەرامی کردون، ئاسانکردنی فەتوایە لای خەڵکی عەوام تاوای لێدێت کاری زانایان و پسپۆڕانی شەریعەت بدرێتە دەست کەسانی نەشیاو ، پێغەمبەری ئازیزیش (درودی خوای لێ بێت) دەفەرموێت : (**إذا وسد الأمر إلى غير أهله فانتظر الساعة**) واتە : ئەگەر کاروبار درایە دەست خەڵکی نەشیاو وناپسپۆڕ ئەوا چاوەڕوانی هاتنی ڕۆژی دوایی بکەن .

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته
٥/جمادی یەکەمی / ١٤٢٩هـ
٩/ ئایار / ٢٠٠٨ ز

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com